

Ambrušovce a Baranie

Zaniknuté horské osady v pohorí Čergov

Copyright © 2020 Martin Rožkanin

Texty neprešli jazykovou úpravou

Predná strana obálky: Usadlosť Juraja Blaščáka, osada Baranie.

Zadná strana obálky: Usadlosti Juraja a Štefana Blaščáka, osada Baranie.

Martin Rožkanin

Ambrušovce a Baranie

Zaniknuté horské osady v pohorí Čergov

Prešov 2020

Obsah

1	Úvod	7
2	Geografia obcí	9
3	Písomné zmienky	11
4	Vznik obcí	13
4.1	Vlastníci obcí a pozemkov	13
4.2	Vznik obcí na kopaničiarskom práve	14
4.3	Ďalšie možné osídlenia lokality obcí	18
5	Bývanie	21
5.1	Dom	21
5.2	Priklet	23
5.3	Obytná miestnosť	25
5.4	Maštal	26
5.5	Okolité stavby	27
6	Spôsob života	29
7	Obyvateľstvo	33
7.1	Sčítanie obyvateľstva z roku 1869	33
7.2	Štatistiky pre 19. storočie	37
7.3	Obyvateľstvo v 20. storočí	40
8	Ambrušovské usadlosti	41
8.1	Usadlosti v 19. storočí	41
8.2	Rekonštrukcia usadlostí v 19. storočí	41

8.2.1	Dolné Ambrušovce	43
8.2.2	Stredná časť Ambrušoviec	48
8.2.3	Horné Ambrušovce	50
8.3	Usadlosti v 20. storočí	53
9	Usadlosti v Baraňom	69
9.1	Usadlosti v 19. storočí	69
9.2	Usadlosti v 20. storočí	76
9.2.1	Časť Baranie	77
9.2.2	Časť Predné Baranie	89
10	Škola a deti	93
11	Vierovyznanie	95
12	Cintoríny	99
12.1	Cintoríny v Ambrušovciach	100
12.1.1	Horný cintorín	100
12.1.2	Dolný cintorín	101
12.2	Cintoríny v Baraňom	101
12.2.1	Horný cintorín (Blaščákov)	101
12.2.2	Dolný cintorín	102
13	Okolie obcí	105
13.1	Chata v sedle Čergov	105
13.2	Kamenný múr	106
13.3	Oltárkameň	107
13.4	Pjatekov jaseň	109
14	Chotárne názvy	111
15	Výskum v obciach	113
16	Zánik obcí	115
17	Podakovanie	117

1 Úvod

Zaniknuté horské osady Ambrušovce a Baranie sú výnimočné v šarišskom regióne odlúčenosťou od susedných obcí, sťaženými priestorovými podmienkami horského terénu, ale aj svojim vznikom na tzv. kopaničiarskom práve. Výnimočná je aj nadmorská výška, v ktorej sa osady nachádzali a z toho vyplývajúce drsné prírodné podmienky. Všetky tieto okolnosti vplývali na to, že ľudia tam po dlhé roky žili rovnakým spôsobom života ako ich predkovia, v úzkom kontakte s prírodou, obklopení horskými lúkami a lesmi. Táto výnimočnosť osád pritiahla pozornosť viacerých profesionálnych i amatérskych etnografov, ktorí obce fotograficky zdokumenovali. V časopisoch bolo publikovaných niekoľko kratších etnografických článkov založených na rozhovoroch s obyvateľmi obce. Avšak obce neboli systematickejšie skúmané, chýbali informácie o ich histórii a detailnejší pohľad na život v nich. V súčasnosti sa v priestoroch niekdajších obcí nachádzajú rekreačné chaty. Lúky a polia zarástli lesom a minulosť pripomínajú už len zlomky pôvodných stavieb, či pozostatky cintorínov. Dnešná verejná predstava o minulosti obcí je vzhľadom na tieto skutočnosti obmedzená a do veľkej miery ponechaná na fantáziu návštevníkov.

Vzhľadom na odlúčenosť obcí a ich krátkodobú minulosť sa v priamych pramenných zdrojoch zachovalo len málo zmienok. Skúmané boli listiny z archívneho fondu rodu Péchy v Maďarskom krajiniskom archíve v Budapešti (Fond P 536) a v Štátnom oblastnom archíve v Prešove — Nižnej Šebastovej. Listiny sú prevažne v maďarskom jazyku a nie všetky sa doposiaľ podarilo prebádať. Výskum profesionálnych historikov by určite mohol priniesť ďalšie nové poznatky. Získavanie informácií o histórii obcí sa však okrem štúdia listín vo veľkej miere opieralo aj o ďalšie zdroje ako napríklad pôvodné katastrálne mapy a ich príslušné parcelné protokoly. Veľmi prínosná bola katalogizácia a následná analýza matričných

záznamov zo spádových matrik (Hradisko, Drienica/Šoma, Terňa, Pečovská Nová Ves), ale aj matrik ďalších okolitých obcí. Boli vypracované rodokmene obyvateľov oboch obcí z 19. storočia.¹ Tieto umožnili vytvoriť rekonštrukciu jednotlivých usadlostí a priblížiť si tak život v obciach v období ich vzniku. Pre 20. storočie pomohli záznamy v kronike obce Olejníkov. No najprínosnejšie boli samozrejme výpovede pamätníkov. V ich výpovediach prežili ústnym podaním dokonca aj niektoré informácie z 19. storočia.

Táto práca začala vznikať v roku 2010 v podobe zatiaľ nepublikovaného článku pre stránku www.cergov.sk.² Zhromažďovaný materiál sa postupne rozrastal, aj s veľkou pomocou ďalších nadšencov o túto problematiku. Napokon vznikla myšlienka, získané informácie pripraviť aj v knižnej podobe. Budem rád, ak táto publikácia prispeje k poznaniu týchto výnimočných obcí.

Martin Roškanin, Prešov, 14. októbra 2018.

¹Rodokmene obyvateľov obce Ambrušovce v 19. storočí nájdete na stránke <http://www.cergov.sk/article.php?id=113> a rodokmene obyvateľov obce Baranie na stránke <http://www.cergov.sk/article.php?id=112>.

²Na tejto stránke budú priebežne uvádzané aj prípadné erráta pre túto knihu: <http://www.cergov.sk/article.php?id=108>

2 Geografia obcí

Zaniknuté horské osady Ambrušovce a Baranie sa nachádzajú v pohorí Čergov v katastri obce Olejníkov. Ležia v úplnom závere doliny potoka Lutinka. Horská osada Ambrušovce sa nachádzala v doline jej prvého ľavostranného prítoku. Tento prítok síce nemá v základnej mape Slovenskej Republiky pomenovanie, ale určite by jeho najvýstižnejšie pomenovanie bolo Ambrušovský potok. Horská osada Baranie sa nachádzala v závere ľavostranného prítoku Lutinky, ktorý pramení severovýchodne od vrchola Lysej. Potok takisto nemá pomenovanie. Pre zjednodušenie pri písaní ďalšieho textu budú tieto potoky ďalej nazývané Ambrušovský potok a potok Baranie. Stred osady Baranie leží v nadmorskej výške zhruba 880 m a osady Ambrušovce v 830 m. V minulosti však posledné domčeky obce Baranie, ale hlavne obce Ambrušovce, siahali oveľa vyššie ako sú posledné obydlia, ktoré sa zachovali dodnes (resp. sú na ich miestach postavené novšie objekty). Najviac obývanú oblasť Baranieho z polovice 19. storočia, obývali v polovici 20. storočia už len tri rodiny. Najvyššie položené drevenice Ambrušoviec, dnes už len ruiny kamenných základov, sa nachádzali vo výške takmer 1000 m n. m.

Od najbližších obcí podhoria boli obce izolované pár hodín chôdze horským terénom po nespevnených cestách. Cesta údolím Lutinky viedla miestami aj jej korytom, bola nespevnená a ešte aj v 20. storočí bola v dezolátnom stave. Cesta údolím Drienického potoka vtedy nebola používaná vôbec, využívali sa hrebeňové trasy. Bola to buď úvozová cesta cez sedlo Besná alebo hrebeňová trasa cez Boguš. Prehľad spojenia s okolitými obcami je v nasledujúcej tabuľke:

4 Vznik obcí

4.1 Vlastníci obcí a pozemkov

Skôr ako bude objasnený vznik obcí, je dôležité zorientovať sa vo vlastníkoch parciel a pozemkov. Obyvatelia oboch obcí boli v tom čase všetci želiari a nepatrila im ani zem a ani domy, v ktorých bývali. Všetko bolo vo vlastníctve pánov z rodu Péchy z Pečovskej Novej Vsi.

Ambrušovce

1837 *Benjamín Péchy* (*1781, +1858), syn *Antala* (*1730, +1795), syna *Šándora* (*1697, +1757); jeho brat **Štefan Péchy** (*1778, +1842), syn *Antala* (*1730, +1795); a ich synovec **Ambruš Péchy** (*1796, +1855), syn *Antala* (*1761, +1813), syna *Antala* (*1730, +1795).

Pri pohľade na mapu Ambrušoviec z roku 1837 (Obr. 4.1), vidíme rozdelenie parciel osady medzi troch vlastníkov: Štefana (I), Benjamína (II) a Ambruša Péchyho (III). Parcely a obydlia v hornej časti Ambrušoviec po pravej strane Ambrušovského potoka patrili Štefanovi, lavá strana hornej časti Ambrušoviec a polovica strednej časti Ambrušoviec patrila Benjamínovi a druhá polovica strednej časti Ambrušovi. Dolná časť Ambrušoviec bola rozdelená medzi všetkých troch. Je zaujímavé si všimnúť, že v tom čase sa intravilán (na mape označený ružovou farbou) v dolnej časti Ambrušoviec nenachádzal.

1846 *Koloman Péchy* (*1825, +1852), syn *Benjamína*; **Rudolf Péchy** (*1808, +1890), syn *Štefana*; **Konštantín Péchy** (*1804, +1888), syn *Štefana*;

8 Ambrušovské usadlosti

8.1 Usadlosti v 19. storočí

Osada Ambrušovce ležala v 19. storočí v úplnom závere Ambrušovského potoka vysoko v horách. Pri pohľade na mapu Ambrušoviec z roku 1837 je možné predpokladať, že domy boli postavené v krátkom časovom období hneď pri zakladaní dediny. Boli vystavané v jednej línii pri ceste hlavne po ľavej strane Ambrušovského potoka. Pri porovnaní zakreslených obydľí na mapách z rokov 1837, 1865 a 1869 je vidieť, že niektoré z týchto domov boli neskôr opustené, väčšinou zrejme počas neúrody v rokoch 1850–55 a v pôvodnej katastrálnej mape z roku 1869 už neboli zakreslené.

8.2 Rekonštrukcia usadlostí v 19. storočí

V roku 1869 bola vypracovaná pôvodná katastrálna mapa pre kataster obce Olejníkov, kde sú detailne zachytené aj jednotlivé usadlosti obcí Ambrušovce a Baranie. Keďže koncom tohto roku prebiehalo aj sčítanie obyvateľstva, je možné na základe týchto spoločných informácií a informácií z matrik (tu sa udávalo aj číslo domu, v ktorom sa osoba narodila a pod.) urobiť rekonštrukciu usadlostí a presnejšie lokalizovať jednotlivé rodiny v usadlostiach v tomto období. K upresneniu napomáhajú aj informácie k jednotlivým parcelám zaznamenané v parcelných protokoloch ku katastrálnej mape z roku 1869. Usadlosti sú usporiadané podľa polohy, od najspodnejšej usadlosti pri potoku Lutinka, po najvyššie položenú v hornej časti Ambrušoviec. Prehľad rozloženia usadlostí je na katastrálnych mapách nižšie.

(*17.6.1838). Jasenský boli rímskokatolíci. Do kostola spočiatku chodievali až do rímskokatolíckeho kostola v Terni. Ich usadlosť na tomto mieste nebola postavená pri založení obce, o čom svedčí jednak číslo domu, ale aj fakt, že usadlosť nebola zakreslená na mape z roku 1837. Podľa priebehu číslovania dom postavili medzi rokom 1856–1861 (prvá zmienka v matricke — 10.3.1861). Na mieste tejto usadlosti žila v 20. storočí rodina Jána Starinského, spomínaná ďalej v texte.

Obr. 8.3: Katastrálna mapa Olejníkov. Sign. Ša 222, č. mapy 21. Usadlosť Jozefa Jasenského (812) a Jozefa Borsu (835). (1869) © Ústredný archív geodézie a kartografie

Usadlosť Jozefa Borsu — číslo domu 1

Parcela: 835, číslo domu: 1, rozloha: 23, vlastník: Rudolf Péchy

Rodina Borsových prišla do Ambrušoviec medzi prvými. Najstarším členom rodiny bol Simeon Bors (*1785 +1853). Do Ambrušoviec sa prisťahoval určite hneď pri založení obce. Svedčí o tom fakt, že v roku 1827 Simeon ešte s rodinou býval v Livovskej Hute, vtedy sa tam ešte narodila jeho dcéra Eva (a po tomto roku 1827 sa už jeho meno v mat-

Usadlosť Jozefa Lazorčáka

Obr. 8.10: Jozef Lazorčák (1965) © J. Sírka

Usadlosť Jozefa Lazorčáka (*1912) sa nachádzala v blízkosti potoka Lutinka — po jeho ľavej strane pri konečnej zastávke autobusu. Jozefov otec Ján Lazorčák (*18.12.1862) pochádzal z Baranieho a v roku 1894 sa priženil do Ambrušoviec do domu Borsových. Jeho manželka bola Alžbeta rod. Borsová (*21.2.1869). Borsovi tu bývali od 19. storočia. Stará drevenica Borsovcov stála pár metrov nižšie od súčasnej stodoly. S manželkou mali 9 detí. V Ambrušovciach však ostal bývať len ich syn Jozef. V roku 1965 usadlosť navštívil J. Sírka a v časopise Družno vpred uverejnil reportáž a rozhovor s Jozefom Lazorčákom.¹² V rozhovore Jozef Lazorčák opisoval život v obciach, ako hospodáril na 5 ha zeme,

ktorú vlastnil. Z obilnín sial iba ovos a jačmeň, úroda však bola veľmi slabá. Počas neúrodných rokov sa niekedy zožalo menej ako bolo zasiat. V zime si zvykli privyrábať prácou v lesoch. Kontingenty odovzdávali vo forme mäsa, sena a vajčiek.

Obr. 8.11: Bývalá usadlosť Jozefa Lazorčáka (2009,2018) © Martin Rožkanin

Jozef Lazorčák mal 4 deti, dve dcéry a dvoch synov. V roku 1975 sa odsťahoval do obce Kríže¹³ k synovi Jozefovi. Ten sa do Krížov priženil v roku 1968. Druhý syn sa priženil na Zemplín. Usadlosť bola opustená v roku 1975, keď sa Jozefova dcéra so svojou rodinou odsťahovala

¹² Vosyka, J., 1924, str. 220

¹³ Kronika obce Olejníkov, 1935, str. 242

Usadlosť Pavla a Andreja Starinského

Usadlosť sa nachádzala po ľavej strane cesty, medzi usadlosťou Jána a Štefana Starinského a usadlosťou Andreja Burika. Bývali v nej spoločne dve rodiny — Andrej a Pavol Starinský. Dom bola drevenica so slamenou strechou. Táto drevenica sa zachovala na fotografii z roku 1937 (obr. 8.16). Na nej vidíme v ľavej časti domu maštal (na stene visia jarmá), vedľa priklet a obytná izba. Naľavo od domu (čiže nižšie) bola stodola a vpravo od domu bol sypanec. Na fotke vidno aj plot, ktorý sa staval pri viacerých usadlostiach okolo cesty. Zabraňoval dobytku, ktorý sa vyháňal po ceste hore na pastvu, aby sa nedostal k blízkosti domov.

Obr. 8.16: Drevenica Andreja a Pavla Starinských v Ambušovciach (1937) © Archív Jozefa Mika

Usadlosť Juraja Blaščáka

V usadlosti býval Juraj Blaščák s manželkou Annou, rod. Timurovou. Bol synom Štefana Blaščáka (ktorý tiež býval v tomto dome, zomrel koncom 20-tych rokov) a Kataríny rod. Krehlíkovej.

Obr. 9.11: Drevenica Juraja Blaščáka v osade Baranie (60-te roky) © Anton Leššo

Jeho drevenička bola veľmi malebná, bola to posledná zachovaná typická slamená strechovica s mocnou kalenicou štiepaných drúčkov („kožlin“) na temene strechy s valbovým štítom. Dom bol trojpriestorový s prikletom, maštalou a obytnou miestnosťou. Oproti domu bola stodola a medzi nimi chlievik. Za domom za maštalou bol prameň. Voda z neho tiekla do žlabu, ktorý slúžil ako napájadlo pre dobytok. Juraj Blaščák mal 8 detí. Venoval sa včelárstvu, bol výborným rezbárom, vyrábala dokonca aj husle z javorového dreva, na ktorých aj hrával. V roku 1974 sa z Baranieho presťahoval do Pečovskej Novej Vsi jeho syn Juraj⁶ a dňa 29.10.1976 sa Juraj Blaščák s manželkou, synom Jozefom a dcérou odsťahovali do Olejníkova.⁷ Drevenica postupne chátrala, až bola v roku 2017 asanovaná.

⁶ Kronika obce Olejníkov, 1935, str. 236

⁷ Kronika obce Olejníkov, 1935, str. 250 Z osady Baranie sa presťahovala rodina Blaščákovcov do Olejníkova do domu neb. Petra Varholáka. Na Baranom neostal nikto.

Obr. 9.14: Pohľad na usadlosti Juraja a Štefana Blaščáka, Baranie (1973) © Jozef Štec

Obr. 9.15: Stodola v usadlosti Juraja Blaščáka, Baranie (1973) © Jozef Štec

12 Cintoríny

Aj v obci Ambrušovce a aj v obci Baranie boli po dva cintoríny. Vzhľadom na majetkové pomery obyvateľov obcí, hroby boli jednoduché, s drevenými krížmi, a tak sa z nich veľa nezachovalo. Dnes sú hroby vo väčšine viditeľné už len ako zeminové násypy, bez označenia a zarastajúce trávou.

Obr. 12.1: Horný cintorín v Ambrušovciach (2017). © Martin Rožkanin

Martin Rožkanin

Ambrušovce a Baranie

Zaniknuté horské osady v pohorí Čergov

Sadzba a návrh obálky: Martin Rožkanin

Rok vydania: 2020

Počet strán: 120

Vydanie: prvé

Texty neprešli jazykovou úpravou

Vydavateľ a tlač: Tlačiareň Kušnír, Prešov

Zaniknuté horské osady Ambrušovce a Baranie sa nachádzajú v pohorí Čergov v závere doliny potoka Lutinka. V šarišskom regióne sú výnimočné odlúčenosťou od susedných obcí, sťaženými priestorovými podmienkami horského terénu, ale aj svojim vznikom na tzv. kopaničiarskom práve. Výnimočná je aj ich nadmorská výška a z toho vyplývajúce drsné prírodné podmienky. Všetky tieto okolnosti vplývali na to, že ľudia tam po dlhé roky žili rovnakým spôsobom života ako ich predkovia, v úzkom kontakte s prírodou, obklopení horskými lúkami a lesmi.

